

Використані літературні джерела

1. Босенко М. І. Психолого-педагогічні умови розвитку обдарованості / М. І. Босенко // Шкільний світ. – № 24. – 2005. – С. 9–10.
2. Жук Л. В. Обдарована дитина в умовах сучасної освітньої системи / Л. Жук // Обдарована дитина, 2009. – № 1. – С. 3–7.
3. Крицкий А. Планирование карьеры старшеклассников / Александр Крицкий // Нар. Образование, 2009. – № 1. – С. 207–213.
4. Кульчицька О. І. Проблеми обдарованості в сучасній психології / О. Кульчицька // Обдарована дитина, 2008. – № 1. – С. 2–7.
5. Липова Л. Психолого-педагогічні умови розвитку обдарованості / Л. Липова // Шкільний світ. – № 24. – 2001. – С. 17–23.
6. Малиновська В. Професійне самовизначення обдарованих дітей / В. Малиновська // Психолог, 2004. (№ 14). – С. 8–9.
7. Міропольська М. А. Професійна орієнтація як основа формування та побудови професійної кар'єри / М. А. Міропольська // Бюл. Ін-ту підготов. кадрів держ. служби зайнятості України, 2004. – № 2. – С. 17–19.
8. Поплавська А. П. Проблема здійснення професійної кар'єри: аналіз зарубіжних та вітчизняних підходів / А. П. Поплавська // Проблеми заг. та пед. психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2005. – Т. 7, вип. 1. – С. 250–260.

УДК 378.14:656.7.071.13(045)

*Володимир Камишин,
м. Київ,
Олексій Рева,
Алла Панасюк,
м. Кіровоград,*

**ПІЛОТНА ОЦІНКА РІВНІВ ДОМАГАНЬ МАЙБУТНІХ
АВІАДИСПЕТЧЕРІВ НА МНОЖИНІ ПРОПУСКІВ ЗАНЯТЬ**

В статтє реалізована процедура построєня и анализа индивидуальних оцєночных функций полезности пропусков занятій, которє позволяют осуществлєть квалиметрию уровней притязаний будущих авиадиспетчеров, как главного мотивирующєго фактора.

Ключевые слова: *учєбно-воспитательный процесс, уровень притязаний, самооценка, мотивация на обучение, оцєночные функции полезности пропусков занятій, основная доминанта студєнтов.*

In the article is realized a procedure of construction and analysis of personal merit functions of usefulness absence from studies, which allow to realize a kvalimetriya of levels of claims for future air traffic controllers, as main motivating factor.

Key words: *educational and disciplinary process, level of aspiration, self-assessment, motivation to study, evaluation functions of the utility of skipping classes, principal dominant of students.*

Шлях до Європейської та світової інтеграції, що обраний Україною, зумовлює нагальну необхідність інтенсивних змін в усіх галузях суспільного життя, зокрема, в галузі освіти. Тому, процес підготовки майбутнього авіаційного диспетчера (А/Д), повинен скеровуватися на досягнення високої фахової майстерності, вміння приймати рішення в неординарних ситуаціях.

Стратегічні завдання та вимоги до рівня професійної підготовки (ПП) майбутніх фахівців відображені в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ ст.) та основних засадах розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Вдосконалення навчально-виховного процесу (НВП), що перманентно здійснюється у вітчизняних вищих навчальних закладах (ВНЗ) у зв'язку з приєднанням України до Болонських домовленостей [1], має особливе значення для підготовки авіаційних операторів. При цьому організація НВП має, безумовно, орієнтуватися на такі фундаментальні утворення особистості студентів – А/Д, як рівень домагань (РД).

РД є важливим структуроутворюючим компонентом особистості. Це достатньо стабільна індивідуальна якість людини, що характеризує, по-перше, рівень складності поставлених завдань; по-друге, вибір суб'єктом мети чергової дії залежно від переживань успіху або неуспіху попередніх дій; по-третє, бажаний рівень самооцінки (СО) особистості. РД може бути як адекватним, тобто відповідати здібностям особистості, так неадекватним, заниженим або завищеним. Адекватність домагань вказує на відповідність меті, що висувається та можливостей особистості [2].

Традиція дослідження РД у рамках проблеми СО бере початок у працях Ф. Хоппе [3], який для пояснення закономірного характеру зсувів РД звертається до поняття «рівень-Я», тобто структури, що програмує сукупність дій особистості, динаміку вибору цілей.

Вивчення взаємовідношення між СО та РД обґрунтовується існуванням зв'язку з певною провідною діяльністю, становленням окремих особистісних та психологічних особливостей. Відповідні дослідження подані у працях М. Боришевського, Б. Братуся, О. Савонько та ін. В них зазначається, що від характеру РД багато в чому залежить розвиток особистості, її здатність до регуляції. В працях Б. Ананьєва, З. Кузьміної, М. Неймарка, Т. Юферевої та ін. РД трактувався як індикатор СО, а методика дослідження РД застосовувалася, як інструмент її вимірювання.

Подальші експериментальні дослідження довели, що СО і РД є різні утворення особистості, між якими існує функціональний зв'язок (Л. Бороздіна, Б. Братусь, В. Пав-

ленко та ін.). Адже, СО – це оцінка суб'єктом себе, окремих власних якостей, потенціалу, а РД втілює стереотип тактики цілепокладання, спосіб вибору цілей, передусім, рівня їх складності. У працях Р. Аткинсона [4], Х. Хекхаузена [5], П. Сірса уточнюється визначення РД і зроблено спроби пов'язати його з особливостями мотивації суб'єкта.

Віддаючи належне результатам досліджень згаданих вчених, необхідно зауважити, що вони недостатньо приділяли уваги питанням кваліметрії РД у НВП. Відповідні рекомендації С. Зігеля та Ю. Козелецького, базуються на припущенні, що можна побудувати та аналітично описати функцію корисності (ФК) особистості на множині об'єктивних академічних успіхів. Знаходячи першу похідну цієї функції та розв'язуючи отримане рівняння, нібито можна знайти шуканий РД [6]. Апробація цих пропозицій, що була проведена у працях [7,8], показала, що можливо визначити РД через похідну першого порядку аналітичного опису оціночних ФК (ОФК) пропусків занять, які відображають основну доміную навчальної діяльності студентів – А/Д: схильність, несхильність, байдужість до ризику. Оскільки індивідуальні та узагальнені ФК студентів схильних і несхильних до ризику вдалося адекватно описати поліномом другого ступеня, тому перша похідна дає звичайне лінійне рівняння, розв'язання якого не викликає труднощів. Більш того, якщо суворо дотримуватись згаданих рекомендацій, то нескладно дістатися висновку, що аналітичні описи ОФК студентів, байдужих до ризику, не мають першої похідної (студенти з лінійною оціночною функцією) та, нібито, не мають РД тому, що перша похідна для такої функції є не постійною величиною, однаковою для всіх випробуваних в межах прийнятих обмежень.

Усунення зазначеного недоліку здійснюється шляхом застосування інших процедур і технологій побудови та аналізу ОФК [9,10], що підтверджується позитивними результатами їх апробації [11,12,13]. Однак відповідні процедури ще не були розповсюджені на визначення РД на множині пропусків занять. Тому метою статті є вдосконалення процедур визначення РД студентів на множині пропусків занять, визначених в умовах запровадження кредитно-модульної системи (КМС) організації навчального процесу та об'єктивного тестового контролю (ОТК) знань.

Визначення рівня домагань діяльності студентів. Для дослідження механізму поведінки студента під час прийняття певних рішень у навчальній діяльності, недостатньо обмежитися тільки виявленням основної доміючої, а необхідно врахувати ще його РД, який є, як було вище зазначено, одним із важливих понять сучасної психології.

РД зручно визначати в термінах теорії корисності [12], а саме, в загальному випадку РД дорівнює тому значенню пропусків занять t на шкалі, що відображає загальний обсяг аудиторних занять T , для якого приріст корисності $Du(t)$ у порівнянні з попереднім значенням, є найбільшим. Отже, якщо РД t^* є відносно постійним і t_1, t_2, \dots, T – обсяги пропусків занять з певної навчальної дисципліни (НД), то $t=t^*$ тоді і тільки тоді, коли

$$\left. \begin{aligned} \Delta u(t) = u(t_r) - u(t_{r-1}) = \max \\ u(t_r) > 0 \end{aligned} \right\} \quad (1)$$

Розділ І. Педагогічні проблеми обдарованої особистості

До досліджень залучені ті ж 45 студенти-А/Д, про яких йшлося вище. Їм запропоновано визначити своє ставлення до теоретично можливих пропусків занять, виміряних у кількості годин T аудиторних занять кожної з дванадцяти дисциплін (професійно орієнтована англійська мова, авіаційна метеорологія, основи екології, теорія управління, релігієзнавство, основи педагогіки і професійної підготовки, людський чинник в системах ОПР, практична підготовка на диспетчерських тренажерах, управління повітряним рухом, відвернення авіаційних пригод при ОПР, технологія роботи А/Д, спецкурс з ОПР), що викладалися протягом V семестру навчання.

Студенти-А/Д висловлювали своє ставлення до пропусків навчальних занять, привласнюючи кожному з них певну корисність (рис. 1). У процесі випробувань студентам необхідно також обов'язково визначитися з індивідуальним уявленням про точку переходу позитива корисності в негатив.

Орієнтуючись на рис.1, під час аналізу емпіричних ФК виявлялися такі характерні точки:

- R_D , тобто точку на шкалі, що відповідає максимальному позитивному стрибку корисності;
- точку переходу позитивної корисності в негативну;
- точку, що визначає стрибок негативної корисності пропусків.

Визначення обсягів відповідних пропусків навчальних занять тривіальне і подане на рис. 1. Таким чином, з аналізу рис. 1 витікає, що студент – А/Д N має R_D на пропуски навчальних занять з НД «Технологія роботи диспетчера», який дорівнює величині год. Перехід позитивної корисності пропусків занять в негативну відповідає для нього величині $t_0 = 14$ год. Максимальному стрибку негативної корисності відповідає пропуски $t = 18$ год.

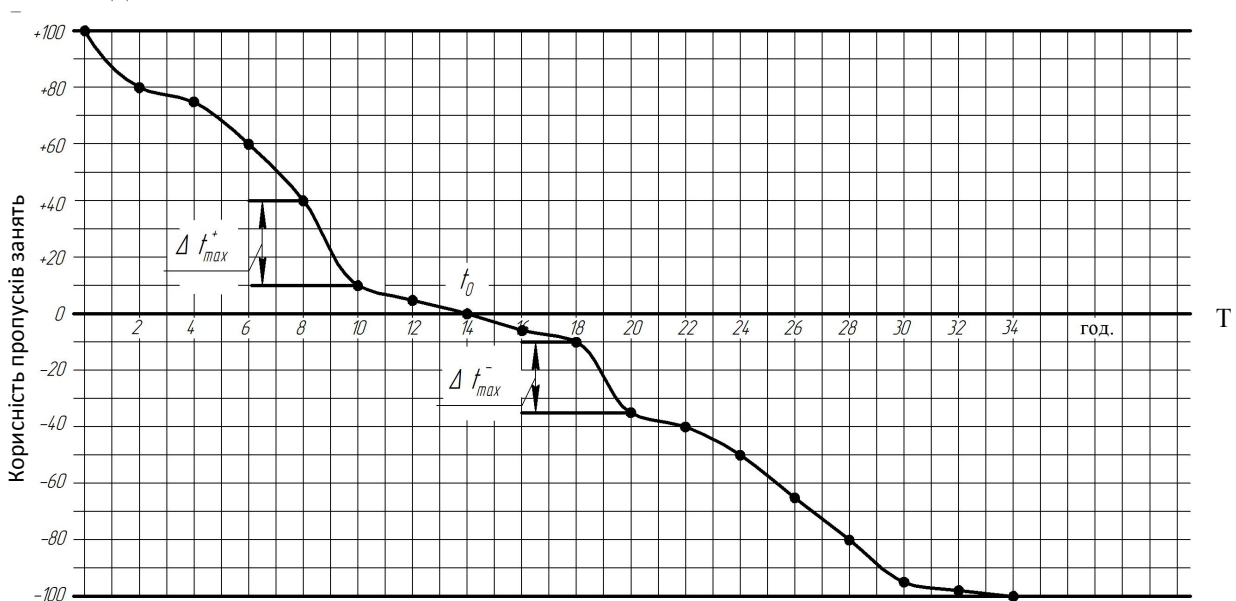

Рис. 1. Індивідуальна оціночна функція корисності пропусків занять студента N з навчальної дисципліни «Технологія роботи диспетчера»

($T_{\text{ауд.}} = 34$ год. - обсяг аудиторних занять)

Таким чином, можна зробити висновок, що чим менше абсолютне значення рівня домагань t^* , або t_0 , або t_- , тим більш важлива навчальна дисципліна.

Узагальнені результати дослідження та інших характерних точок індивідуальних ФК пропусків навчальних занять типу рис.1, подані у табл.1.

Таблиця 1

Узагальнені результати досліджень рівнів домагань та інших характерних точок оціночних функцій корисності

№ з/п	НД	Ставлення до ризику									Узагальнені дані		
		Схильні до ризику студенти			Несхильні до ризику Студенти			Байдужі до ризику студенти			t^*	t_0	t_-
		t^*	t_0	t_-	t^*	t_0	t_-	t^*	t_0	t_-			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Професійно-орієнтована англійська мова	6	10,7	16	13,6	18,4	25,1	10	15,1	21,4	9,9	14,7	20,8
2	Авіаційна метеорологія	2,4	5,6	9,6	7,6	11	14,3	5	9	13	5	8,5	12,3
3	Основи екології	6	11,3	16,2	12	17,6	21,2	5	9	16	7,7	12,7	17,8
4	Теорія управління	5,5	10,4	15,8	13,5	17,8	24,5	12	19	25	10,3	15,7	21,8
5	Релігієзнавство	7,3	21,8	32,7	32	45,3	57,7	20	30	44	19,8	32,4	44,8
6	Основи педагогіки і професійної підготовки	2,8	5,8	10,6	7,7	11,7	14,7	4,7	8,7	12	5,1	8,7	12,4
7	Людський фактор в системах ОНР	6	10,8	16,2	12,7	17,7	24	8	13,4	19,4	10,5	14	20
8	Практична підготовка на диспетчерських тренажерах	7,7	18,1	31,7	29,3	42,3	55,3	0	0	0	12,3	20,1	29
9	Управління повітряним рухом	7,7	16,3	30,4	20	33,3	40,7	0	0	0	9,2	16,5	23,7
10	Відвернення авіаційних пригод при ОНР	5,8	10,9	17,1	13	19	25	0	0	0	6,3	10	14
11	Технологія роботи Авіадиспетчера	5,1	10,7	16	13,4	18,2	24,9	10,7	16	22,7	9,7	15	21,2
12	Спецкурс з ОНР	4,8	9,3	13,3	11,1	14,9	17,7	0	0	0	5,3	8,1	10,3

Має безпосередній інтерес розв'язання питання щодо впливу на рішення відносно пропусків навчальних занять складності НД. Користуючись технологією виявлення ставлення студентів – А/Д до складності НД, що ними вивчалися, шляхом побудови групових

Розділ I. Педагогічні проблеми обдарованої особистості

систем переваг, описаних у праці [14], кожній з 12 НД був привласнений відповідний ранг, який на рис.2 співвіднесений з РД та іншими величинами характерних точок ОФК.

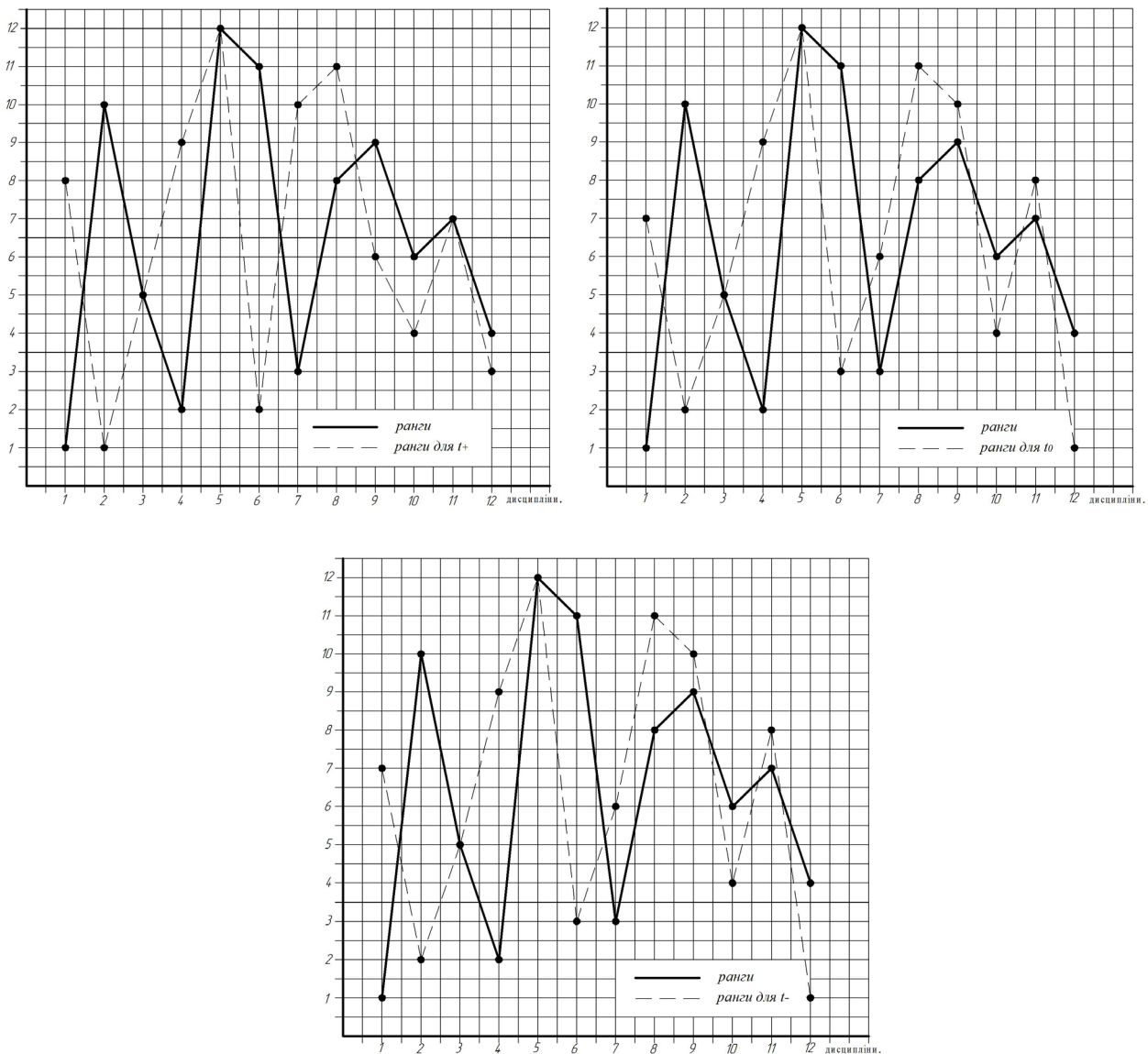

Рис. 2. Співвіднесення рангів, що привласнені навчальним дисциплінам з рівнями домагань та іншими величинами характерних точок оціночних функцій

Для підтвердження чи спростування вищезазначеної тези порівняємо відповідні ранжирування за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена [15–17]:

$$R_S = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2}{n^3 - n}, \quad (4)$$

Де $n=12$ – кількість НД;

x_i, y_i – ранги – i -тої НД, що їй привласнені у різних ранжуваннях.

Зробивши відповідні розрахунки, ми отримали наступні результати:

$$RS(t^*)=-0,16; RS(t_0)=0,14; RS(t^*)=0,14.$$

Не проводячи спеціальних статистичних перевірок гіпотез за допомогою t – критерія Стьюдента і орієнтуючись тільки на абсолютну величину отриманих емпіричних значень коефіцієнту Спірмена, можна зробити висновок, що коефіцієнт R_s не є статистично вірогідним. Тим більше, що на рівні здорового глузду складність НД має бути в оберненій залежності з пропусками навчальних занять. Разом з тим, реальні обчислення не підтвердили сформульовану гіпотезу (чим складніша дисципліна, тим менше пропусків занять).

Таким чином, співбесіда з випробуваними показує таке. При побудові ОФК пропусків навчальних занять студентами, вони, за умовами тестування, мали орієнтуватися на особистісні уявлення складності НД для самостійного опанування. Однак, в їх міркуваннях домінували й інші чинники такого характеру:

- складні міжособистісні стосунки з науково-педагогічним працівником;
- недостатній якісний рівень викладання НД, науково-педагогічний працівник є ліберально-демократичним вимірювачем і оцінювачем рівня знань;
- студенту вдалося знайти навчально-методичне забезпечення НД набагато краще того матеріалу, ніж запропоновано науково-педагогічним працівником тощо.

Внаслідок цього набуває більшу значущість потреба у розробці нового методичного забезпечення з кожної НД, а також розробки різноманітних психолого-педагогічних заходів зі збільшення мотивації студентів на відвідування занять.

Таким чином, із даних нашого дослідження можемо зробити відповідні висновки.

1. Удосконалена процедура кваліметрії РД студентів, дозволяє проводити більш повний і всебічний аналіз їх ставлення до результатів навчання, незалежно від основної домінанти навчальної діяльності, а також відкриває перспективи для індивідуалізації процесу навчання.

2. Визначені опорні точки ОФК, кращим чином характеризують ставлення студентів – А/Д до відвідування занять, а саме:

- точку, що відповідає максимальному позитивному стрибку корисності пропусків навчальних занять, як оцінку РД;
- точку, що відповідає переходу позитивних емоцій (корисності) від пропусків навчальних занять в негативну;
- точку, що відповідає максимальному стрибку негативної корисності (емоцій).

3. Подальші дослідження мотивації студентів на множині пропусків навчальних занять та її кваліметрії необхідно проводити у напрямках:

- встановлення співвідношення та взаємозв'язку між характерними точками ОФК пропусків навчальних занять студентами, побудованому за поданою нами процедурою, і характерними точками суб'єктивно-імовірнісної ОФК, що будується за спеціальною процедурою з обмеженим числом точок, що дозволяє виявляти основну домінанту навчальної діяльності;

- розробка рекомендацій щодо індивідуалізації контролю мотиваційних аспектів навчальної діяльності студентів з орієнтацією на їх відповідну доміную та самоактуалізацію навчання.

Використані літературні джерела

1. Болонський процес: Нормативно-правові документи / укл.: З. І. Тимошенко, І. Г. Оніщенко, А. М. Грехов, Ю. І. Палеха. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2004. – 102 с.
2. Пашукова Т. И. Психологические исследования: Практикум по общей психологии для студентов педагогических вузов: Учеб. пособ. / Т. Пашукова, А. Допира, В. Дьяконов. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», 1996
3. Норре F. Erfolg and Misserfolg // Psychol. Forsch, 1930, Bd. 14, p.162
4. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения: пер. с англ. / Р. Аткинсон. – М.: Прогресс, 1980. – 528 с.
5. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность пер. с нем. / Х. Хекхаузен. – СПб: Питер, М.: Смысл, 2003. – 860 с.
6. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений: пер. с польск. Г. Е. Минца, В. Н. Поруса / Ю. Козелецкий; под ред. Б. В. Бирюкова. Аткинсон Р. М.: Прогресс, 1979.– 504 с.
7. Рева О. М. Рівень домагань як критерій ставлення майбутніх авіадиспетчерів до пропусків занять / О. М. Рева, В. В. Камишин, А. М. Панасюк // Качество технологий – качество жизни: м-ли III Междун. науч.-практ. конф. – Харьков, 14–16 апреля 2011 г., – Х.: УПА, 2011. – С.45–46.
8. Марченко Д. М. Визначення рівнів домагань студентів на множині навчальних досягнень з дисципліни «Математика для економістів» // Вісник НАУ. Серія: Педагогіка. Психологія.: Наук.-метод. зб. // Д. М. Марченко. – К.: Вид-во «НАУ-друк», 2009. – Вип.2. – С.22–24.
9. Дудник С. О. Шляхом Болонського процесу: Теоретичні основи побудови оціночних функцій корисності характеристик навчально-виховного процесу / С. О. Дудник // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – Вип.50. – С.8–14.
10. Рева О. М. Теоретичні засади виявлення ставлення студентів до результатів навчання / О. М. Рева, Д. Л. Марченко. С. О. Дудник // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании – 2007: Сб. науч. тр. по м-лам междун. науч.-практ. конф. – Одесса, 15–25 дек, 2007. – Одесса: Черноморье, 2007. – Т.15. Педагогика, психология и социология. – С.68–75.
11. Рева О. М. Шляхом Болонського процесу: Рівень домагань викладачів на множині об'єктивних успіхів студентів в умовах запровадження 100-бальної шкали вимірювання знань // Педагогіка, психологія та медико - біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наук. монографія / О. М. Рева, В. В. Федієнко; Под ред. проф. С. С. Єрмакова. – Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2006. – № 9. – С. 128–135.

12. Рева О. М. Методи апріорного вияву відношення авіаційного оператора, як людини, що приймає рішення, до ризику: Конспект лекцій з курсу «Основи теорії прийняття рішень» / О. М. Рева. – Кіровоград: ДЛАУ, 1999. – 45 с.
13. Марченко Д. М. Вдосконалення процедури кваліметрії рівнів домагань студентів на множині академічних успіхів // Креативність і творчість. Вісник КДУ ім. Т.Шевченка. – К., 2009. – С. 99–103.
14. Панасюк А. М. Оцінка ставлення студентів-авіадиспетчерів до складності навчальних дисциплін // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: V міжнародна наук.-практ. конф., 26–28 лист. 2009. – К. – Т.5. – С. 211–222.
15. Бешелев С. Д. Математико-статисти-ческие методы экспертных оценок / С. Д. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. – М.: Статистика, 1980.– 263 с.
16. Лакин Г. Ф. Биометрия / Г. Ф. Лакин. – М.: Высшая школа, 1990. – 352 с.
17. Рева О.М. Комплексна оцінка узгодженості групової системи переваг викладачів на множині характерних рис недисциплінованої поведінки студентів-юристів / О. М. Рева, І. А. Добрянський, А. А. Чабак // Наук. записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. Сер. Педагогічні науки. – Кіровоград: КДПУ, 2004. – Вип. 55. – С. 315–325.

УДК 304

Федір Власенко,
Ольга Твердовська,
м. Київ

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статье рассматриваются основные тенденции модернизации отечественного образования, определяется место и роль гуманитарного образования в отмеченном процессе.

Ключевые слова: образование, учеба, стандартизация, личность, общество, культура.

In the article the basic tendencies of modernization of domestic education are examined and the location and role of liberal education is determined in the noted process.

Key words: education, studies, standardization, personality, society, culture.

Сучасне суспільство перебуває в стані соціокультурної модернізації, зміни типу організації та існування. Соціальна реальність, що формується у наш час, характеризується новими відносинами між людьми у сфері культури, новими умовами розвитку,